

Dr. Livia Ardelean
SJAN Cluj-Napoca

Încă din vremuri imemorabile, în care nu exista document scris, proprietatea, bunul imobiliar mai ales a fost elementul definitoriu al societății, iar Maramureșul nu a fost o excepție. Dreptul cnezial de stăpânire al pământului s-a clădit pe dreptul roman, perpetuat la noi. Acesta, împreună cu instituția voievodatului erau instituții ale unui drept public străvechi, anterior venirii slavilor¹. Dreptul de proprietate asupra pământului, numit și drept consuetudinar, se manifesta prin principiile dreptului de preemțiune și al retractului, ultimul protejând pe moștenitorul *ab intestat*, cu privire la toate bunurile, indiferent dacă era vorba de bunuri moștenite sau dobândite anterior.

După preluarea Transilvaniei de către unguri se constată influența dreptului ungar asupra obiceiurilor românești, fără a le putea eradica în întregime. Elemente de drept german au completat și ele tabloul proprietății, fiind vizibile mai ales în orașe, unde exista o puternică viață și coloniști sași, formele de redactare a actelor, confirmarea de către domn a stăpânirii proprietății, termeni cu referire la proprietate, hotar, uric, obiceiul aldămașului, sistemul monetar, norme fiscale și administrative.

În Transilvania și Maramureș, dreptul consuetudinar, *jus Valachicum ab antiquo* s-a menținut până târziu, de-abia în secolul XVI s-a reușit înlocuirea lui cu dreptul scris, în primele secole noii stăpâni, ungurii respectând proprietatea românilor, pe care o reconfirmau și reîntăreau prin acte scrise, în care apărea formula, reîntărirea bunurilor pe care nobilul le stăpânea din vechime (*ab antiquo*). Cnezii puteau dobândi de la rege un *jus knezatus* pe un anumit timp, viager sau ereditar, ridicarea în rândul nobililor se făcea prin reconfirmarea proprietății lor sau prin donații de teritorii noi, de regulă mai mari decât ale celorlalți locuitori, fiind scutiți de cens și cincizecimea, quinquagessima, având și dreptul de a avea mori. Prezența acestei nobilimi, organizată ca o cnezime ereditară, confirmată de documente până spre 1300, a fost continuată după această dată, de aceleași persoane, odată cu dobândirea titlurilor nobiliare². Prin confirmarea cnezilor în posesiuni pe care deja le dețineau, în "*possessiones suas*", se realiza trecerea de la o stare de fapt "*de facto*" la una de drept, în care cnezii mai puteau păstra atribuții specifice mai vechi, legate de primirea unor venituri, foloase, dări. Treptat aceștia au devenit nobili asemănători în drepturi, obiceiuri, stare socială cu nobilii ungurii, păstrându-și naționalitatea. Regii Ungariei au încercat să se folosească de vechea organizare a populației autohtone pentru a o încadra în sistemul administrativ cu ajutorul căruia să poată percepe și impune contribuția fiscală și un serviciu obștesc.

¹Istoria dreptului românesc, vol I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, pag. 172-177

²Ioan Aurel Pop, Elita românească din Transilvania în secolele XIII-XIV (origine, statut, evoluție), în Nobilimea românească din Transilvania, Satu Mare, 1997, pag. 49

În plus existența a 33 comune românești ce țineau de domeniul Muncaci, a căror proprietari erau reginele Ungariei „*possessionis reginales*” sprijină această ipoteză. Acolo cnezii au continuat să existe chiar și după 1514, dată la care erau angrenați în strângerea dărilor pe seama Erariului.

Revolta din Moldova, ce a avut loc la 1359, potolită cu ajutorul lui Dragoș l-a determinat pe rege să-l răsplătească cu moșii în Maramureș, pentru că a contribuit „*la restaurarea țării noastre, Moldova*”¹. Peste câțiva ani, în 1362-1353, 100-200 familii au trecut împreună cu Bogdan în Moldova, pentru a-i alunga pe Dragoș și pe rudele lui din Moldova. În timpul lipsei lui din Maramureș averea i-a fost confiscată, pentru ca nu cumva *pilda și trădarea acestuia să fie luată și de alți români*.

Anul 1447 a înregistrat dispoziția lui Iancu de Hunedoara de punere în posesie a lui Simion de Cuhea în posesia cnezatului Cuhea, ce a aparținut înainte fratelui său, Gheorghe Mariș „*cu toate drepturile și foloasele, cu care ceilalți cnezi obișnuiau să-și țină de drept cnezatul*”². Anul 1451 a înregistrat dania lui Iancu de Hunedoara pentru nobilii din familia Dolha a 2 moșii rutene „*după obiceiul și asemenea cnezilor români*”³. Existența în paralel a celor 2 tipuri de nobili, cnezi și nobili români, stăpâni în moșiile lor românești, ca de exemplu Ștefan și Mihai Pancu de Crăciunești, confirmați la 1442 în moșiile lor românești Crăciunești, Bocicoiu și Lunca⁴ a fost o realitate a perioadei. Peste doar câțiva ani, donația nouă din 1453 a cnezatului Săcelul Mic, împreună cu toate foloasele, munții și râul Iza lui Dan, Șușca și Gostoian, fii lui Mihai din Săcelul Mic întărește presupunerea evoluției concomitente⁵. În același an, au fost atestate cele 2 cnezate Vișeu, ce au fost din vremuri imemorabile cnezate „*ab antique et temporibus divorum regum veri, legitimi et perpetui kenezii fuissent*”⁶, donate lui Petru Mandra și Nan⁷. Cnezatul Moisei, dăruit de Iancu de Hunedoara lui Mihai de Dolha și apoi unor membrii ai familiilor Grad și Iuga de Săliște întărește și el afirmația conviețuirii celor 2 forme de organizare⁸. Relația dintre voievod și cneaz a fost și ea surprinsă de documente. Voievozii Ambroziu de Dolha și Mihai de Rozavlea au dăruit la 1454 părți din cnezatul Cuhea lui Simion, pentru credința arătată și slujbele lui credincioase, cu condiția

¹Istoria Transilvaniei până la 1541, coordonatori, Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2003, vol. I, pag. 261

²Ioan Drăgan, Cnezi și nobili români în vremea Corvineștilor, în Nobilimea românească din Transilvania, pag. 112

³Ibidem

⁴Ioan Mihalyi, Diplome maramureșene din secolul XIV și XV, Maramreș-Sziget, Tipografia Lui Mayer și Berger, pag. 184

⁵S. J. A. N. Cluj, Colecția de documente și manuscrise, nr. 13, vol. II, pag. 43

⁶Szilághi István, Máramaros megye általános történelméből, în Századok, Budapesta 1889, nr. XXIII, pag.25

⁷Alexandru Filipașcu, Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006, pag. 25

⁸Ibidem, pag. 26

prestării acelorași slujbe și pe viitor, promițând intervenția pe lângă rege pentru primirea titlului nobiliar asupra posesiunii Cuhea¹.

Participarea maramureșenilor la luptele lui Sigismund de Luxemburg împotriva polonezilor, la Conciliul ecumenic de la Konstanz (1414-1418), la expedițiile militare ale lui Iancu de Hunedoara și Matia Corvinul, mai ales la bătălia de la Baia, din 25 decembrie 1467, a avut ca urmare obținerea de foloase personale pentru cei fideli, dar și răzbunări ale taberei adverse, ca de exemplu pierderi de moșii, atacuri asupra bunurilor și iobagilor, opoziții, chiar cu mâna armată la punerea în posesie a opozanților. După bătălia de la Baia, voievodul Ștefan cel Mare, incendiind orașul Sighet a distrus și o serie de diplome, pe care regele Matia le-a refăcut ulterior. Pe seama lui Nicolae Drágffy a fost pusă și mijlocirea înțelegerii dintre Ștefan cel Mare și Matia Corvinul, lucru în urma căruia familia a beneficiat de o serie de donații de moșii, unele trecând la rege datorită dispariției ramurii bărbătești (Bocicoi, Crăciunești, Virișmort, Apșa de Sus, Domnești în 1490). Aceste moșii vor ajunge peste 10 ani la familia Pogányi de Cséb.

Unul din evenimentele relative bine cunoscute și care s-a bucurat de o mai mare atenție a fost răscoala din 1514, condusă de Gherghe Doja, la care micii nobili maramureșeni au participat de partea țăranilor răsculați, ” *et quia omnes fere nobiles comitatus Maramarosiensis partem rusticorum tenuissent* ”². Înăbușirea răscoalei de către Perényi Gábor, comitele Maramureșului și castelanul cetății Hust a avut ca urmare imediată confiscarea bunurilor imobiliare a 32 nobili români, printre care figura și Ioan de Petrova, fost vicecomite al Maramureșului și încercarea de trecere a bunurilor acestora în proprietatea judecătorului comitatului, Verböczy István și a nobilului Sigismund Pogányi de Domnești. Încercarea s-a izbit de opoziția nobilimii maramureșene, opoziție ce a determinat nepunerea în aplicare a dispoziției³.

Participarea nobilimii maramureșene la răscoală a fost posibilă și a reprezentat un moment de răbufnire asemănător oarecum cu momentul defectiunii lui Bogdan. Ea a fost posibilă mai ales datorită reducerii nobililor la rangul de mici posesori, supuși unor taxe uriașe din partea unor nobili mari. În plus etatizarea pădurilor, minereurilor, a domeniului Bocicoi, nerespectarea drepturilor Exarhatului din Peri⁴ au fost tot atâtea pretexte de nemulțumiri majore.

Răscoala nobililor mici a determinat refugierea magnaților la cetatea Hust, care fiind bine apărată, a rămas neasediată. Înăbușirea revoluției din Ardeal a determinat potolirea revoltei de la sine, iar Dieta de la Rákos a constatat că aproape toți nobilii au fost de partea revoluționarilor. Drept urmare a acestei constatări Dieta a condamnat o mulțime de nobili maramureșeni la deposedarea de averea proprie: Ioan de Petrova, fost vicecomite în anii 1507-1508, Ioan de Leordina, Bogdan de Cuhea, Ilie Pop de Vișeu, Simion Gorzo, Lazăr și Dăncuș de Ieud, Teodor și Ștefan Deac de Dragomirești, Ioan și Petru

¹Ibidem, pag. 28; Ioan Drăgan, Cnezi și nobili români, pag. 122-123

²Ioan-Aurel Pop, Națiunea, pag. 58

³Alexandru Filipașcu, Istoria Maramureșului

⁴Ibidem, pag. 93

Peterman de Bârsana, Teodor Iurca de Călinești, Bud Fița de Giulești, Andrei Fița de Ferești, Gheorghe de Oncești, Ilie și Toma Bancu de Sarasău, Ioan și Mihai Gerheș de Sarasău, Lazăr de Vad, Ioan de Berbești, Simion de Budești, Balaș de Apșa de Jos, Simion Costea de Apșa de Mijloc și a ordonat trecerea averilor acestora la nobilii maghiari Verböczy și Pogányi. Apelul făcut de acești nobili la Dietă împotriva deciziei de deposedare de bunuri a determinat o anchetă, în urma căreia cei 2 noi posesori nu au intrat niciodată de facto în posesiunea amintită¹.

Voievodul Ioan Zápolya a introdus arendarea bunurilor în Maramureș. Acesta a făcut prima mare etatizare a averilor erariare, pe care le-a trecut în proprietatea sa și le-a arendat ulterior lui Toma Nádasdy. Una din cele mai importante surse de venit, sarea din Maramureș a beneficiat de o atenție sporită, iar castelul din Coștiui a fost reparat la 1539, pentru ca acesta să reziste unui eventual atac al turcilor.

Mihai Viteazul a fost interesat de veniturile cetății Hust, pe care a cerut-o de la împărat; cererea s-a izbit de opoziția lui Basta și a vicecomitelui Jurj Pogány.

Politica comitatului de la începutul secolului, ce avea ca pilon rezistența la habsburgi, scop în care s-au aliat cu Ștefan Bocskai, nu a rămas fără urmări, mai ales în ceea ce privește cetatea Hust. Aceasta a trecut de la Bocskai la Valentin Drúgeth de Homonna, numit urmaș la tronul Transilvaniei, de unde a trecut din nou la împărat, la 1608 principele răscumpărând cetatea de la Valentin Drúgeth cu 30000 florini, iar mai apoi a reintrat în posesia familiei Drúgeth, la 1610 Dieta propunând din nou recuperarea Hustului. Peste un an și Imreff János, cumnatul principelui cerea reluarea Hustului. În anii respectivi se pare că în comitat autoritatea principelui se suprapunea peste cea a habsburgilor, ce controlau de fapt singurele proprietăți ce aduceau beneficii economice, cetatea Hust și sarea.²

Vechea populație autohtonă avea o veche organizare economică, muncind pământul în devălmășie. Totodată forma composesorală a stăpânirii proprietății a fost valabilă în procesele de vânzare sau zălogire a bunurilor, când composesorii aveau grijă ca bunurile să nu ajungă pe mâini străine.

După intrarea ungarilor aceștia au introdus proprietatea privată, *proprium*, care provenea de la rege, putând fi revocată pentru cazuri de infidelitate, declararea regelui ca succesor al moștenirilor întrerupte. Între rege și posesorii de pământ era raporturi de drept public, în care funcționau instituții juridice ce protejau ordinea agrară, donația, avicitea, fideicomisul familial. Latifundiile, stilul de viață al aristocrației și raportul acesteia cu celelalte pături sociale, castelele, sistemul heraldic, conscripțiile urbariale, jelerii sunt urme ale organizării feudale.

Dreptul regelui de a dispune de întregul pământ al țării, *dominium eminens*, dreptul coroanei de donație, s-a impus treptat în vizavi de dreptul cnezial. Există teorii despre influențarea dreptului maghiar de dreptul

¹Ibidem, pag. 94

²Ibidem, pag. 298

consuetudinar românesc, *jus valachicum*, care a dus la apariția proprietăților familiale la unguri, ale unor teritorii învecinate, defalcate din proprietatea ginților, luând naștere hotarele dintre proprietăți, prin pietre de hotar, obicei traco-ilir. Odată cu defalcarea proprietăților comune au luat naștere principiile de preemțiune și de răscumpărare, relațiile dintre rege și supuși nefiind una din vasalitate, nu aveau un caracter personal, ci unul depersonalizat, privind sarcinile publice, fidelitatea, serviciul militar și justiția, plus dările, cadourile etc. Treptat legile apusene s-au impus și la noi, pe baza suzeranității regale. Pe baza a 3 trepte sociale și economice, seniorul suzeran, vasalul și șerbul, seniorul acționând pe baza principiului de *dominium eminens*, suzeranul de *proprietate eminentă*, dreptul de folosință al vasalului *dominium utile* și dreptul negarantat de a munci al cultivatorilor. Acum se făcea donatia numită *infeudatio*, între rege și vasal era deja o relație personală de *serviens regis*. Instituția primului născut a stat la baza instituției fideicomisionare, pentru protejarea individualității feudei, consolidare nobililor. În caz de moarte acționa dreptul de liberă dispoziție, pentru bunurile moștenite sau dobândite în timpul vieții, asupra cărora proprietarul putea dispune liber. Stabilirea ordinii succesionale nobiliare urmărea protejarea averii față de străini. Dreptul răscumpărării bunului zălogit, confiscat, se aplica tuturor codivizionarilor, adică a celor îndreptățiți prin actul scris (inclusiv urmașii și succesorii). Înzestrarea bisericilor prin donație și testament pentru iertarea păcatelor (*pro remedio animae*) era un obicei apusean, care s-a păstrat în Maramureș până la 1948¹.

Regele avea dreptul de proprietate asupra pământului, de a dispune de lucru, în timp ce folosința și fructele erau dobândite indirect, prin vasali și cultivatori.

Nobilii aveau 2 categorii de proprietate, individuală, provenită din *descensu*, și cea dobândită prin donații. Aceștia se împărțeau după avere în nobili *bene possessionati*, care puteau participa la viața publică pe cheltuiala proprie, *nobilii de 1 sesie*, ce aveau o moșie și o muncă ei, fără iobagi. Rolul lor în viața publică depindea de averea lor. Nobilimea scutită de dări aduna dările de la iobagi, mai ales de către nobilii fără iobagi, treptat au ajuns într-o stare inferioară, supusă sarcinilor publice, numiți taxaliști. Predialistii erau nobili sărăciți sau din iobagii cetăților, ce aveau ocupații militare, familiari. Existau apoi nobilii cu titlu, dar fără proprietate, *armaliștii*.

Unii dintre nobilii maramureșeni au deținut de-a lungul timpului proprietăți mari, dar majoritatea erau de fapt nobili mici, mărunți, săraci, ce dețineau puține case de iobagi. Primii nobili, cei care au creat neamurile, familiile nobiliare erau stăpâni peste mai multe sate, cnezate. Treptat cnezii, deveniți nobili adevărați ai Regatului Ungariei, aveau proprietăți mai mari sau mai mici, unele în satele de origine, altele în satele învecinate, sau pe văi. Suprafața acestora a scăzut continuu în majoritatea cazurilor, prin diviziunile familiare. Existau și cazuri în care nobilii achiziționau averi mari și care s-au

¹Alexandru Herlea, Studii de istorie a dreptului, vol I, Organizarea de stat, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, Dreptul de proprietate, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, vol. II

îmbogățit mai mult, Ambrozie de Dolha, Coteț de Șieu, Petrovai, Rednic, Szaplanczai de Sarasău și de Vișeu etc. Moșiile strămoșești erau donate de regii Ungariei, ca danie veșnică (*perpetuo et irrevocabiliter*), după obiceiul și la fel cu ceilalți nobili români din Maramureș. (Ioan de Uglea la 1439) sau sub aceleași condiții, slujbe și obiceiuri sub care înaintașii noștri, regii Ungariei obișnuiau să le doneze (fii lui Locovoi, la 1361). Erau acceptate ieșirea din indiviziune, în raport cu frații de sânge sau copărtașii, înfrățirea de moșie (*fraternalis ius*), pentru salvarea proprietății nobiliare. Opoziția puternică la danii noi, pe motiv de infidelitate sau lipsa urmașilor (*defectum seminis*), a asigurat neintroducerea familiei Drágffy într-un număr mare de moșii, după răscoala din 1514, când toți nobilii maramureșeni au fost de partea răsculaților. Un caz interesant ni-l oferă Ambrozie de Dolha, unul dintre cei mai bogăți și curajoși nobili români. Acesta a rămas peste secole singurul nobil român ce a primit dreptul de a-și construi o casă de piatră, pe care a construit-o mult prea mare, la 1471 regele dispunând distrugerea ei, alături de alte fortificații. Pe de altă parte imensa avere a Dolhenilor a ajuns pe mâna familiei Teleki, datorită unor acuzații de infidelitate.

Proprietate însemna sesia nobiliară și sesiile iobăgești deținute, oriunde se aflau ele. Actele de proprietate erau păstrate de primul bărbat născut în familie, fetele primind doar copii pentru moșiile ce țineau de drepturile feminine de moștenire.

Proprietatea se asigura la început prin dreptul românesc, iar după înstăpânirea dreptului maghiar, prin acte scrise. Scrisorile de donație asigurau dreptul nobililor asupra proprietății deținute din moși strămoși, derivate din dreptul cnezial, sau din donații regale.

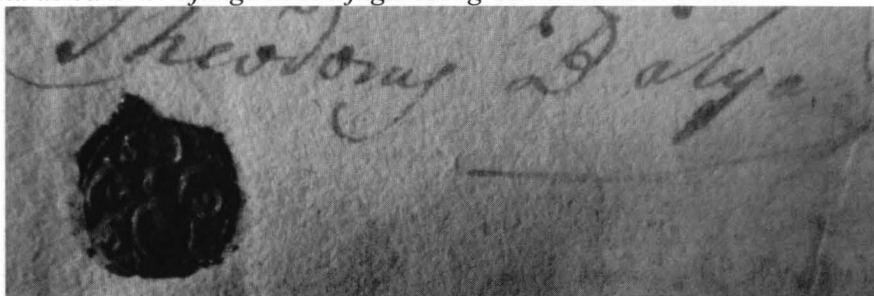
Cea mai importantă ocupație specifică nobilimii române din satele românești de pe Mara, Cosău, Valea Izei și Valea Vișeuului a fost de-a lungul timpului creșterea animalelor, a vitelor mari cornute și a oilor. Nobilii români din satele de deal și de munte, dar și nobilii din târgurile maramureșene, aveau un număr mare de oi, pe care le pășteau în munții pe care îi stăpâneau în comun cu cei din Bistrița, sau pe teritorii mai îndepărtate, cum era cazul unor locuitori nobili mai bogăți din Maramureș, care aveau munți de pășunat în Polonia, pe care i-au arendat sau i-au cumpărat, și unde-și trimiteau propriile oile la vârat, oi ce urcau în munte în luna mai, pe la sărbătoarea Sfântului Gheorghe și coborau la vale în luna septembrie, pe la Ziua Crucii. Tot în Polonia dețineau munți și locuitorii nobili din comuna Borșa, care, deși aveau munți suficienți în hotarul comunei, mergeau și acolo la vârat. Atunci când nu-și trimiteau propriile turme, maramureșenii închiriau munții deținuți de ei localnicilor. Alți nobili români își trimiteau turmele la păscut în Cehoslovacia, unde se pare că a existat și o puternică migrație pastorală, mai ales din Maramureș și din munții Rodnei. Totodată este de menționat că nobilii maramureșeni au încercat să acapareze munții comuni dintre Maramureș și Bistrița, în secolul al XVII-lea a avut loc un conflict ce s-a întins pe mai multe decenii, conflict ce a debutat la 1634, cu procese ce au avut loc la 1637, 1638, pentru munți care aparțineau nobililor români încă din secolele 14-15. La 1373 regele Ludovic a stabilit hotarele moșiilor Ieud, Vișeu, Borșa prin munți. La fel s-a stabilit la 1402 ca munții

Pietroasa, Petriceaua, Uglea să rămână în posesiunea nobililor din localitățile menționate.

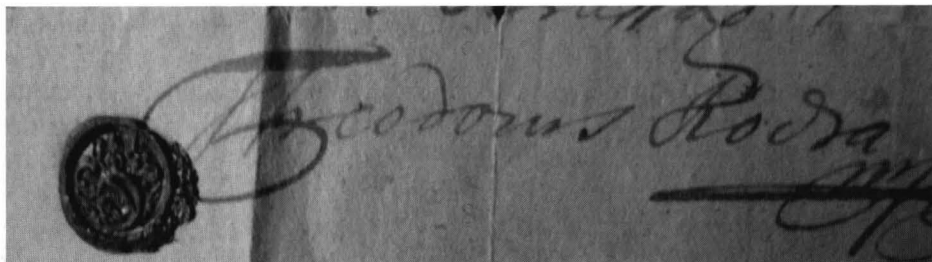
Nobilii dețineau și alte bunuri: exploatau în comun pădurile localităților (cei din Vișeu de Sus formau un posesorat nobiliar împreună cu cei din Vișeu de Mijloc), la fel exploatau pădurile nobiliare și comunitare nobilii din Moisei, Dragomirești, etc. pentru care există documente doveditoare. Nobilii din satele din Plasa de Sus dețineau din vremuri imemorabile munții Maramureșului. La 1402 când fii lui Balk și Drag au fost puși în posesia unor moșii și munți din Maramureș nobilii români nu s-au opus și nu au ridicat împotrivire la punerea în posesie în moșii, munții în schimb rămânând în posesia lor¹.

Unii nobili dețineau mori private care le completeau veniturile. În toate satele maramureșene, pe ape mari sau mici au fost menționate o mulțime mare de mori, iar în timpul colonizării elementului german la Vișeu de Sus, la 1791, au fost menționate morile de făină ale locuitorilor din Vișeu de Jos și de Mijloc, care prin mișcarea lor, au provocat greutăți coborâtului plutelor, atenționările justiției neproducând efecte, s-a recurs la intermedierea comitatului.

Un bun economic important erau iobagii, parte unui sistem economic complex. Una din preocupările importante ale micii nobilimi maramureșene era, alături de asigurarea bazei economice a moșiilor, protejarea iobagilor, un bun principal, aducător el însuși de venituri, în fața eventualelor atacuri ale altora asupra celor din urmă. Acești supuși erau utili în administrarea economiei domeniiale, erau ei înșiși obiect al tranzacțiilor, fiind vânduți și zălogiți, iar pe de altă parte rolul lor în dănuirea moșiilor mari sau mici, îi determinau pe nobili să intervină adesea pentru eliberarea lor din închisoare, pentru plata simbriei, pentru restituirea bunurilor confiscate, pentru protejarea vieții și averii lor. Fenomenul eliberării din iobăgie se făcea pe baza credinței, în vederea înnobilării ulterioare, pe baza unor merite personale, datorită credinței deosebite arătate nobilului, dar era probabil, (cel puțin în unele cazuri apare cu claritate în rapoartele de epocă) ca un rol important să-l fi jucat și răscumpărarea eliberării. Un asemenea caz a fost consemnat la 1680 când Ștefan și Ioan Agoston din Darva au fost înnoblați de principele Apaffi, datorită *“vitejiei și cu o anumită sumă de bani vor ajunge de sub jugul iobăgesc în rândul nobililor”*

¹Ioan Mihalyi, Diplome maramureșene din secolul XIV și XV, Maramureș, Sziget, Tipografia Lui Mayer și Berger, pag. 123

Femeile nobile dețineau și ele proprietăți în Maramureș, deși nu aveau statutul juridic de moștenitor (*haeres*), ca băieții, ci doar urmaș (*posteritas*), neparticipând la succesiunea tuturor bunurilor paterne. La egalitate cu frații moșteneau doar averea cumpărată din banii tatălui și a mamei, cea provenită din sfertul de fiică, obținută ca homagiu¹. Multe scrisori de donație erau date nu doar pentru bărbați, ci în ele erau cuprinse și femeile, alteori văduvele primeau ele însele donații. Pătrimea cuvenită fiicei, *quartalitiul* era dreptul principal al acestora. Se referea la a 4-a parte din succesiune, în cazurile când fata se căsătorea cu un nobil fără avere și când frații își eliberau clar partea lor din succesiune. Când nu avea frați fata dobânda până la căsătorie, cu caracter provizoriu, o pătrime din bunuri, pătrime care după căsătorie era răscumpărată de reprezentanții Fiscului². La nuntă fata putea primi ca zestre și daruri de nuntă tot ce-i revenea din averea părintească, deoarece în Maramureș în dreptul nescris, românesc predomina principiul masculinității, ceea ce presupune excluderea fetelor de la moștenirea bunurilor părintești. Un exemplu în acest sens ni-l oferă documentul emis la 14 martie 1414 la Sighet de către vicecomitele comitatului și cei 4 juzi ai nobililor, care adeverea înțelegerea unor nobili din Maramureș, în problema zestrei soției lui Ivasko, deoarece aici nu era obicei să se dea fetelor posesiuni, ci numai lucruri mișcătoare³. Acolo unde nu existau băieți se practica transformarea fetelor în băieți, „să fie în loc de fiu”⁴. În realitate documentele păstrate ne demonstrează că dreptul de moștenire a femeilor nobile din Maramureș a mers în paralel atât după dreptul românesc, ce asigură egala îndreptățire la averea părintească, transformând fetele, prin actul regal de prefacere (*praeficio*) în moștenitor real (*in verum haeredem*) și după dreptul nobiliar, ce garantează pătrimea cuvenită fiicei. Un exemplu de prefacere în moștenitor real a avut loc la 1448, când Ana, fiica nobilului Mihai de Sarasău a fost pusă de regele Ungariei în toată moșia tatălui său, cu drept deplin.⁵

În anul 1507 regele Ungariei, Vladislav, poruncește de la Buda ca fiicele lui Luca din Vișeu de Sus, Malina și Maria să fie puse în posesia părinților

¹Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania 1440-1514*, Editura Enciclopedică, București 2000, pag. 205

²Alexandru Herlea, *Studii de istorie a dreptului*, vol II, *Dreptul de proprietate*, pag. 60

³Ioan Mihalyi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Maramureș, Sziget, Tipografia Lui Mayer și Berger

⁴Șarolta Solcan, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, Editura Universității din București 2005, pag. 48

⁵Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania 1440-1514*, Editura Enciclopedică, București 2000, pag. 206

cuvintele lor din pătrimea fetelor, din bunurilor din localitate (de Mijloc), după obiceiul din Ungaria¹.

Căsătoria cu un nobil aducea adesea probleme în ceea ce privește averea. Un exemplu ni-l oferă nobila Marița Dunca din Giulești, care imediat după moartea soțului ei, nobilul Iuon Rednic sr., în 1639, împotriva dorinței fiilor ei a luat de bărbat pe propriul rânduș de cai, țăranul Marcu Godea, și și-a construit o casă pe moșia mamei acestuia, care a fost soră cu Iuon Rednic, luând din casa fostului soț mai multe bunuri, revendicate ulterior de unii dintre copii. În urma ieșirii la fața locului, ca circulași judele, jurații, preotul satului, popa Timotei, au încheiat o înțelegere cu ambele părți, prin care mama se obliga să restituie o parte din bunuri, o altă parte păstrându-le pentru copiii ce ar urma să se nască din noua căsătorie. Totodată nobila insista pe dreptul de moștenire al soțului, pe linie maternă, promițând restituire unor scrisori de donație². De altfel luarea actelor de donație, care justificau în scris proprietatea era o practică a vremurilor trecute. Și la 1463 a fost consemnat un asemenea act de silnicie, când Mihai Știber de Giulești a atacat curte din Sarasău a nobilului Petru Gherheș, de unde a luat nu doar bunuri materiale, ci și scrisorile ce dovedeau drepturile lor patrimoniale (*necnon literas et literalia eorum instrumenta facta et iura possessionaria prelibatorum exponencium tangencia et concernencia*).³

Si nenobilii, ignobilii, aveau drept de proprietate, indiferent dacă erau orașeni, târgoveți, oaspeți, curteni, iobagii cetăților, iobagii de pe domeniile feudale, robii.

Din punctul de vedere al averii iobagul avea sesie și pământ aparținător, *hereditas, örökség*, deținea și pământ defrișat de el, avea pământ cumpărat și zălogit, pământ propriu, casă, curte, grădină, vie, curătură. Zălogirile de pământ, în care se specifică cu exactitate vecinii, oferă informații despre terenuri ale iobagilor, situate uneori în vecinătatea celor nobiliare. Unii iobagi dețineau și mori, din a căror venituri dădeau o parte cetății Hust.

Dacă soarta a decis cel mai adesea asupra evoluției lor, ele făcând obiectul tranzacțiilor mari, se poate remarca o rezistență a acelor așezări la încercările de uzurpare a granițelor străvechi, a drepturilor dobândite din vechime, „*ab antiquo*”, în mod individual sau colectiv, pe care le socoteau ca stând la baza dezvoltării acelor comunități. De aceea trebuie remarcat de la început că au fost numeroase conflicte de granițe, în special între orașele regale și nobilii din moșiile și satele românești învecinate. Primele hotărniciri cunoscute provin din secolul al XIV-lea, la 1389 a fost făcută hotărnicirea Câmpulungului, a cărei graniță de hotar trecea pe creasta muntelui, pe drumul ce se numea Ávas și mergea pe partea de sus a salinelor către salina de jos de la Coștiui. Sute de ani oaspeții regali din Maramureș, nobili și locuitori simpli ai celor 5 așezări regale au încercat să-și pască turmele de oi, vaci, porci în

¹Diplome maramureșene din secolele XVI-XVIII, provenite din Colecția lui Ioan Mihalyi de Apșa, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012, Ediția a II-a, pag. 81

²Ibidem, pag. 215

³Ioan Mihalyi, Diplome maramureșene din secolul XIV și XV, Maramureș, Sziget, Tipografia Lui Mayer și Berger, pag. 460

pădurea de hotar, numită Pădurea Neagră, (Fekete Erdö), pe care principele o socotea ca fiind a lui, iar nobilii din satele românești de hotar și cele ce le foloseau din vechime: Săpânța, Sarasău, Iapa, Vadu Izei, Oncești, Giulești o socoteau ca ținând de dreptul lor și din care le izgoneau constant vitele. Plângerile primilor s-au ținut lanț, iar de la mijlocul sec. al XVI-lea (1563) datează o decizie din care aflăm că regina Ana a Ungariei a dat la 1504 la Buda, apoi regele Ferdinand a întărit privilegiul prin care amintiiții au fost întăriți în vechile lor privilegii, și au primit încă odată dreptul de a folosi în mod liber acea pădure. La 1640 nobilii români din Iapa au semnat un contract cu principele Gabriel Bethlen, prin care permiteau celor din Câmpulung să folosească pădurea de hotar, care se pare că era a lor din vechime.

În afara disputelor legate de hotare, partea de țară de care ne ocupăm a stârmit în secolul XVII și nu numai, interesul multor competitori serioși, care s-au întrecut în dobândirea unei părți cât mai mari de moșii sau alte bunuri aducătoare de venit. De departe s-au distins încercările Fiscului, (care a fost până la urmă cel mai mare proprietar din Maramureș) de a domina economic, dar și a altor competitori mai mari sau mai mici de a aduna mari averi, de a le păstra pe cele avute din strămoși, acolo unde este cazul, de a-si spori veniturile proprii din exploatarea aceleiași averi.

La 20 august 1623 Conventul din Lelesz a întocmit darea de seamă despre punerea în posesie în moșiile Șugătag, Hărnicеști și Pârâul Mare a lui Ștefan Bethlen de Iktar, punere în posesie la care s-au ivit ca împotrivitori: Ladislau și Ioan Rednic de Giulești, George Fejer, Simion Bandrea, George Popa, Ficze Iuliu, Ioan Pop, George Ivenco, nobili români ce se socoteau loviți în dreptul lor de proprietate, precum și alți interpuși¹. În ciuda opoziției nobililor români, la 12 iunie 1626 la Alba Iulia principele Gabriel Bethlen a confirmat înscrierea lui Ștefan Bethlen în moșia Pârâul Negru, pe care a primit-o în 1618². La 1629 la 24 ianuarie la Brâncovenești același principe a confirmat scrisoarea de donație prin care fratele său a fost pus în posesie într-o curte nobiliară din Sighet, situată în apropierea casei nobililor Adam Szabo și Mihail Pontz; precum și într-o altă parte de moșie din Vadu Izei.

La 1646 la moartea sa, Ștefan Bethlen a lăsat prin testament toate bunurile sale din Maramureș fiicei sale Drusiana³.

Din anul 1648 septembrie 15 datează scrisoarea de mărturie a Scaunului de judecată al comitatului, în favoarea lui Francisc Rhedey, convocat de acesta din urmă, din care reiese că nobilii români din Crăcești și Desești au extirpat pământ între aceste 2 sate, în locul numit Valea Câmpurilor, pe hotar, de fapt în partea care a fost dată lui Redei. În urma deciziei Scaunului de judecată partea în dispută a fost reocupată, fără nici un împotrivitor. Pentru cât timp însă nu au fost împotrivitori nu ne putem pronunța cu certitudine⁴.

¹Idem, Colecția de documente și manuscrise, nr.12-16, Historia Rei Cameralis, în continuare H.R.C., vol. 2 pag. 210.

²Ibidem, pag. 215.

³S. J. A. N Cluj, Fond familial Vecsei, nr. 65, pag. 130.

⁴Ibidem, pag. 242.

Tot atunci s-a cercetat și s-a încercat o nouă rearanjare a situației scutiților și în târgul Câmpulung. Această cercetare a avut loc la 13 noiembrie 1675. Fiscul a reușit și aici să-și însușească câteva proprietăți, deși se poate remarca o oarecare nereușită, numărul celor scutiți a rămas în continuare mare, mult mai mare decât spera Fiscul.

Astfel, la 1623, august 20 s-a făcut darea de seamă a Conventului din Lelesz despre punerea în stăpânire în fostele moșii ale Dragfieștilor Șugatag, Hărniciești și Nagypatak. La această punere în stăpânire s-au opus Ladislau și Ioan Rednic de Giulești, George Fejer, Simion Bandrea, George Popa, Ficze Iuliu (Gyula), Ioan Pop, George Ivanco, și alți interpuși, care au contestat granița noii stăpâniri a lui Ștefan Bethlen de Iktar, care a intrat în moșiile românilor, mici nobili¹. Din hotărnicirile care s-au făcut la începutul secolului pentru cele 5 târguri putem afla nume de împotriviți, nobili români din satele învecinate. Astfel îi putem numi pe: Grigore Gerheș, Grigore Bartok, Simion Danci, Ștefan Bențe, Elie Andreika, de Sarasău; Ieroniam Stan, de Săpânța, Marto Iodi, Grigore Filip, Gocha Chifor, Vancea Nicora, Gocha Matei, Gocha Bila, Gocha Francisc, Giura Ioan, Gerghel Ioan, Grigor Grigore, Sas Iacob toți nobili de Oncești. Din Slatina apar în documente Nan Ioan și Toma, Barz Vasile, Borîț Petru, Negre Nicolae, Malina Moisin, Lazăr Francisc, Roman Petru². Din Biserica Albă sunt pomeniți Danci Alexiu și Luca, Banc Andrei, Popșa Petru. Din Giulești s-au prezentat în fața Conventului de la Lelesz Ladislau Rednic, Wolfgang de Berchia, Simon Perșe. Din Berbești au venit Wolfgang Batin, Mihail și Brichii Codrea, Cosma Matei. Din Iapa au apărut Ladislau Ofrim și Luca Nagy.

Unii dintre aceștia s-au prezentat în fața Conventului din Cluj-Mănăstur, în a 15-a zi de la întocmirea hotărnicirii, așa cum cerea procedura tip pentru astfel de situații, pentru a se opune noilor granițe de hotare, granițe ce le afectau libertățile lor nobiliare mai vechi. (1604, Sabato proximo post festum Beatarum undecim milium virginium)³.

Din transumptul hotărnicirii Teceului din 1608, ne putem face o imagine despre alți nobili mici, din alte părți ale comitatului: Iacob Balas, Simion Fejer, Ioan Simon și Andrei Katona din Apșa de Sus; Alexandru Voloz de Volia, Laurentiu Isup, Matei de Vainag, Ioan Kis, Francisc, Martin și Mihail Fodor, Matei și Ioan Olah din Talabor, Ladislau Holad, Petru Iakab, Ladislau și Mihail Lazar, Toma și Matei Simon, Ioan Orban, Mihail și Cosma Fodor, Ioan Filip și Ioan Olah de Dulfalva, Ladislau Kösteor, Demetriu Oros, Feldi Ambrosiu de Buștina, Ioan Novak de Niagova⁴. Din această hotărnicire mai aflăm că nobilul Paul Sanislau de Sarasău era în relații de vasalitate cu George Korniș de Rusca (servitor generosi et egregii domini Georgii Kornis de Ruzka). În plus mai apare ca nobil din Săpânța un Matei Stan, frate cu Ieremia Stan, deja pomenit. Din Sarasău sunt numiți încă 4 nobili, ce nu apărut în documentele

¹Ibidem, pag.210.

²Arhivele Naționale București, Colecția de microfilme, Cehia, rola 101, cadrele 667-675.

³Ibidem.

⁴Idem, rola 102, cadrele 1-4.

anterioare de hotărnicire:Ladislau Ștețco, Mihail Hodoș, Simion Karol, Ioan Tite¹.

La punerea în posesie în moșia Șugatag, Hărniciești și Nagypatak a lui Ștefan Bethlen din 1616 (in Duminica proxima ante predictum festum ad vincula Sancti Petri) s-au prezentat ca vecini și megieși legitim convocați următorii nobili: Mihail Sas, ductor al nobililor, Ioan Giula și Petru Vari, nobili din Sighet, Ladislau Codrea, ductor al nobililor din Berbești, Ștefan Cosma, Matei Beche și Ioan Șteț din Berbești, Roman Cosma, Iacob Pop, Iacob Roman, Laurențiu Popa și Daniel Popa, toți din Desești, Iacob Kovaci din Apșa de Jos, Ioan Olah de Hust, George Nagy de Teceu, Gabriel Literatul, alias Bekeny, Teodor Ficze, ductor al nobililor din Giulești, Grigore Rednic junior, de Giulești. La fel apar ca prezenți nobilii George Feher, Simion Bandrea, George Popa, văduvele Fice Giula, Pap Ioan, George Ivanko. La această punere în posesie nobilul român, Ladislau Rednic de Giulești, era omul regelui².

Pe fondul creșterii interesului Casei de Habsburg față de sporirea veniturilor, prin punerea în aplicare a politicii economice mercantiliste, un Maramureș și un Sighet nepopulat (la 1767 au fost înregistrați 500 locuitori) nu aducea beneficii suficiente, Fiscul socotind că exploatarea minelor de sare din Maramureș era făcută irațional și necesita îmbunătățiri substanțiale. Astfel Curtea de la Viena a pregătit un al 2-lea val de colonizare de populație germană sau vorbitoare de limbă germană ce a avut loc pe parcursul secolului al XVIII-lea, numit în istoriografie val de colonizare inteligentă, fiind vorba de aducerea de oameni specializați în anumite meserii (în Cluj s-a adus populație germană pentru spargerea puternicului monopol al breslelor maghiare).

În a doua jumătate a secolului la XVIII-lea au fost colonizate câteva familii germane și în 1785 - Sighet (11 familii), Hust (26 familii), Câmpulung (11 familii). Unii dintre noii coloniști nu au rămas în teritoriile unde s-au stabilit, mulți dintre ei au încercat și chiar s-au întors în Monarhie, însă nu putem aprecia exact numărul lor. Cert este că în cazul decesului capului familiei sau a părinților soția și copiii rămași fără sprijin se întorceau adesea în locurile natale.

Un alt val de colonizare de populație străină a avut loc la 1769 când au fost aduse 100 familii de armeni din Moldova, care au fost împământenite în cele 5 târguri regale, bărbații fiind meșteșugari și comercianți.

Una dintre problemele puțin cercetate în istoriografie este cel legat de modul de folosire al pădurilor, munților, prin folosirea în comun a acestor proprietăți, în forma organizată de *Composesoratele nobiliare și iobăgești*.

Dacă se ia în considerare și opinia împăratului Josif al II-lea, formată în timpul vizitei întreprinsă în iulie 1773 în Maramureș, când își exprima îngrijorarea în legătură cu rădirea pădurilor de brazi și pini (aflate pe zona Moiseiului, sat care avea aceleași înțelegeri legate de plute cu locuitorii din Vișeu), rădire care urma să ducă în timp la pierderea unei importante surse de existență, precum și la prejudiciile pe care dispariția pădurilor le va aduce

¹Ibidem, cadrele 5-10.

²Idem, rola 104, cadrul 257.

transportului sării, se poate constata insistența cu care se încerca dobândirea acestor păduri pentru necesitățile proprii¹.

Acestea erau confecționate și aduse la porturile din Sighet și Bocicoi de către locuitorii nobili din Vișeu de Sus, de Mijloc, Moisei, Petrova, Leordina și de către locuitorii iobagi din Leordina, Poienile de Sub Munte, Gylenova (fost Fejer Patak), Kvasy (fost Borkut) etc. Erau plute mici și mai mari cofecționate din mai mulți trunchi de copac (12), care erau vândute la porturile sării de către cei ce le confecționau. Uneori erau plătite cu anticipație.

Plutăritul a fost un fenomen specific Evului Mediu și perioadei moderne, pe care l-a practicat populația autohtonă cu succes pe râurile de interior, mai ales pe Vasser. Primele date referitoare la Vișeu de Sus, unde plutăreau nobilii români încă din Evul Mediu, vorbesc despre sărăcia locuitorilor, constatată la 1722, sărăcie ce-i împiedica în operațiunea de curățare a fluviului Wasser². În același an se constată exploatarea necorespunzătoare a pădurilor private din Borșa, Moisei, Vișeu, stăpânite de autohtoni, exploatare care nu lăsa loc pentru cea făcută direct de către Fisc în interesul producerii de plute a acestor păduri, lucru care obliga Fiscul la plata cu anticipație a plutelor comandate localnicilor, ce aveau drept de preemțiune în exploatare. Este un lucru evident că Fiscul nu putea aprecia astfel de practici, mai ales că nu rareori localnicii dispăreau după încasarea banilor. Probabil că o parte din plute erau vândute și în afara comitatului, lucru ce reiese din interdicția din anul 1726, legată de interdicția exportului lemnului necesare confecționării plutelor, fără un permis ce putea fi obținut de la Cămară³. Transportul plutelor nu era lipsit de pericol, eșuarea acestora era probabil frecventă, la 1733 locuitorii din Vișeu au fost acuzați de comitat de eșuarea unui transport de plute, fiind chestionat și ofițerul însoțitor al transportului, Marolt⁴.

Folosirea plutelor gata confecționate la emigrarea locuitorilor din satele maramureșene, care plăteau sume frumoase pentru acest mijloc de transport, a fost o constantă a timpului. Astfel la 1787, în timpul foametei, emigranții, 41 locuitori cu 52 fii și 53 fiice, ce au plecat pe plute din Maramureș spre Solnoc au plătit cu anticipație 120 florini, posibil și locuitorilor din Vișeu de Sus, deși documentul nu specifică cu exactitate acest lucru⁵.

Numărul plutelor coborâte la Sighet, la portul sării era variabil, de exemplu la 1769 locuitorii din Vișeu, Moisei, Borșa, Ruscova au coborât 530 de plute, pentru care au fost plătiți cu 1930 florini⁶. La 1781 din pădurile din Vișeu de Sus au fost transportate de către locuitorii din Vișeu de Sus, de Mijloc și de Jos, pe baza unui contract, plute și materialul necesar pentru

¹Ileana Bozac, Teodor Pavel, Călătoria împăratului Josif al II-lea în Tarnsilvania, Institutul cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, vol. I, Cluj-Napoca, 2006, pag. 577

²H.R.C., pag. 16

³H.R.C., pag. 41

⁴H.R.C., pag. 71

⁵H.R.C., pag. 173

⁶H.R.C., pag. 57

acestea în valoare de 1192 florini și 18 creițari¹. Peste 1 an locuitorii din Leordina, Ruscova și Vișeu au trebuit să coboare până la Oficiul sării din Sighet 503 plute și jumătate, pentru 1764 florini și 51 creițari². În anul 1784 plutele pregătite și coborâte de către locuitorii din Vișeu au costat 379 florini și 3 creițari³. Un moment deosebit în analiza evenimentelor de la sfârșitul secolului a avut loc în timpul mării foamete din anii 1785-1787 când o mare parte din locuitorii români din Vișeu au ales calea emigrării în Bucovina, atât din cauza lipsei alimentelor, precum și a refuzului austriecilor de a cumpăra plute doar de la ei⁴.

Motivația legată de pregătirea colonizării populației germane era cea legată de exploatarea pădurilor, întrucât mobilitatea populației românești provoca pierderi Fiscului, aceasta emigrând de regulă fără a avea grija restituirii banilor primiți cu anticipație de la Fisc, acesta străduindu-se în mod constant să preia cel puțin o parte din proprietatea nobililor români, în cazul nostru, o parte a pădurilor de pe Waseer.

La 22 Decembrie 1775 a avut loc la Sighet o întâlnire între Wolfgang Rudniansky, consilier și administrator al Fiscului, Carol Heinbacher, actuar, Petru de Ieud, jurat, Adam Varady, jurat asesor, pe de o parte și mai mulți reprezentanți ai nobililor români din Vișeu de Sus și de Mijloc, în care s-a făcut o înțelegere în limba română, trecută într-un document oficial în limba latină, tradusă. Din partea românilor erau prezenți dactorul nobililor din Vișeu de Sus, Gabriel Tomoiagă, nobilii Ioan Simon, Petru Grad, Wolfgang Ivasko, preotul satului, iar din Vișeu de Mijloc erau prezenți nobilii Ioan Grad, preotul satului, George Simon, dactorul nobililor, Wolfgang Simon, Samson Simon, Wolfgang Ivașko, Dumitru Andreika, Ioan Ivasko, care erau numiți de comunitatea nobiliară (*Communitates Nobiles*) ca nobili cointeresați, să-i reprezinte, și care au încheiat înțelegerea în 8 puncte, în numele lor (quia exmissi Deputati nomine etiam cointerestantum suorum).

Înțelegerea se referă la pădurile de pin și munții aflați de-a lungul fluviului Vasser, care erau ale lor (*habitarum, per se haberunt*), dar erau în acel moment stăpânite de Fisc, înțelegere făcută la inițiativa Fiscului. Este vorba de munții Banycza, Bardeul, Lutosa, Șuligul, împreună cu stânele și pășunile lor, o parte din păduri (*certa pars Sylvarum*). Pentru a putea fi folosite mai ușor, nobilii, după o matură chibzuire și gândire, au decis ca o parte din păduri, aflate în interiorul teritoriului lor (*in corpore teritorium suorum*) să le vândă Fiscului. Este vorba de pădurile și părțile de pădure de pin (de fapt rășinoase), de pe cursul văii râului Vaszer, pentru care nobilii au primit o diferență în bani de 3000 florini renani, *vândute pe veci și cu drept irevocabil*. Pădurile de pin

¹Gertrude Schmitzberger, Beiträge zur Organisation der Waldwirtschaft in Oberwischau im letzten Viertel des 18. Jahrhunderts, în Cultura materială și spirituală din Bazinul Tisei Superioare. Influența populației germane asupra culturii celorlalte etnii din regiune, Satu Mare-Tübingen, 2003, pag 47, în continuare Gertrude Schmitzberger

² H.R.C., pag 79

³ Ibidem, pag 113

⁴ Ibidem, pag.173

întinse de la granița cu Moldova, sau de la izvorul fluviului Vaszer, de-a lungul văii până la muntele Măgura Neagră și râul Novicior și Gozie, trecute sub granițe clare, ridicate la fața locului, urcând de la râul Novicior către sud la muntele Torojagă, apoi pe creasta muntelui și vale în pădurile mari până la granița cu Moldova, de unde întorcându-se pe graniță, până la granița cu Galiția, și prin aceasta între est și nord până la munții Șuligul, Lutosa, Bardeul și Banița și apoi prin numiții munți între vest și nord din muntele Banița, râul Gozie, din regiunea muntelui Măgura Neagră, unde s-a pus granița ce cobora de la izvorul văii Vaszer, împreună cu cele ce țineau de ea, râurile, văile, colinele și cursurile de apă, fiind cedate pe veci, cu drept deplin și irevocabil Fiscului regesc, pe baza dispoziției Cămarii aulice regale maghiare.

Punctul 2 .Toate pășunile și munții situați pe cursul râului Vaszer, **care au fost ale comunității nobiliare**, cei 4 munți, împreună cu colibele, pădurile, cerute pentru păstrarea vetrei (căminului) păstorilor și păstrarea colibelor, au fost separate la hotărnicire și au rămas comunității nobiliare, ca bunuri private¹.

Punctul 3 .Dacă oamenii Fiscului vor găsi pe viitor, în pădurile ce le vor îngriji, de-a lungul văii Vaszer, turme care vor intra accidental și nu cu răutate în pădurile camerale să nu îi împovăreze cu taxe, ci să le înapoieze turmele oamenilor lor și păstorilor, ca să trăiască în pace și să pască turmele în pace.

Punctul 5 .Pentru transferarea către Fiscul regesc a 4 din munții lor (*quator illos Alpes Transigentibus Communitatibus*), Fiscul a plătit cu titlul de ajustare 3000 fl. renani din Casa Cămarii de la Coștiui (din banii sării Maramureșului).

Punctul 6 .Banii urmează să fie dați nobililor după aprobarea Fiscului, la fel și pădurile vor fi cedate atunci.

Punctul 7 .Se încredințează că pentru confecționarea plutelor sau a altor lemne din păduri (lucru ce era făcut anterior de nobilii români composesori) se vor aduce lucrători străini (extraneis operariis), sau muncitori cu ziua sau prin convenție, ce vor fi plătiți de Fisc.

Punctul 8 .S-a mai tratat ca nobilii ce au făcut schimbul să-l prezinte Congregației nobiliare a comitatului Maramureș, pentru ca acesta să-l aprobe și să publice înțelegerea în Congregația nobiliară, pentru a avea durabilitate veșnică.

Sighet, 22 Decembrie 1775.

Punerea în practică a actului de vânzare a avut loc în anul 1778, când a avut loc hotărnicirea noilor granițe între averea composesorilor nobili români și averea Fiscului, prin ridicarea a 45 semne de hotar, arbori, litere însemnate pe arbori, movile de pământ, nobilii composesori primind dreptul de a folosi locurile deținute anterior pentru păscutul turmelor de oi.²

Doar nobilii având drept de a deține pământ, composesoratul nobiliar este zestre comună a familiilor nemeșesti, la care au avut parte și iobagii (porțieșii), în urma împrumțării. Composesorii există în temeiul dreptului istoric, a posesiei faptice, a uzului secular și în temeiul dreptului familial (fiind

¹Ștefan Andreica, *Istorie și tradiție pe Valea Râului (Vaser)*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2015, pag. 37-46

² Ibidem

avere comună indiviză familială: nobilii la composesoratele nobile și iobagii la cele urbariale, justificați prin descendență). Composesorul este din familie istorică. Coproprietatea este numai un drept care nu se putea vinde și transfera celor străini de sânge. Acest drept a fost legalizat în 1836.¹

În dreptul privat ungar composesoratul nobil a fost o specie a proprietății și a posesiei comune, referitoare la bunurile nemeșesti și la drepturile aferente. Participarea composesorilor în drept și sarcini s-a fixat în cote-părți, în baza dispozițiilor L. 12/1836 și a L. 45/1890, după cheile de proporționalizare.

Un alt composesorat nobiliar, Composesoratul din Dragomirești ne oferă alt exemplu de folosire a averii composesorale. Acesta interzicea la 1741 folosirea individuală a unor păduri, locuri și ape, sub pedeapsa mică de 12 fl, aplicată de judele nobililor². Înțelegerile nobililor din Vișeu de Sus cu Fiscul la 1775, 1778 ne arată modul cum funcționa această proprietate comună, nobilii adunați în *Comunitates nobilis*, comunitatea nobiliară, composesorală își trimiteau reprezentanți din rândul comunității care să-i reprezinte, să încheie înțelegerea cu Fiscul în numele lor și a celorlalți cointeresați (*in nomine suorum cointerestantium suorum*), atunci când au vândut Fiscului părți din proprietatea comună, o parte din păduri, (*in corpore territorium suorum*). Un punct important al înțelegerii l-a reprezentat faptul că nobilii composesori nu au vândut Fiscului și pășunile, munții și colibebele păstorilor, păstrându-și pășunile alpine, care nu au devenit niciodată proprietăți ale Fiscului³.

Urme ale drepturilor nobiliare de stăpânire comună se observă peste secole prin faptul că nobilii din Oncești, Giulești și Ferești și-au păscut oile în pădurea Kömeg, din hotarul Sighetului, precum și-au scos și porcii la ghindărit în pădurea de stejar din zona Sighetului, precum și conflictele de hotar dintre nobilii din Iapa, Sarasău și Săpânța cu târgoveții din Câmpulung la Tisa legate de hotarele comune, nobilii români din localitățile menționate neacceptând timp de câteva sute de ani uzurparea drepturilor lor strămoșesti.

Proprietatea publică din Maramureș necesită o discuție serioasă. Este vorba mai ales de zăcăminte, mai ales sare, precum și bunuri imobiliare. Încă din Evul Mediu Maramureșul era bun al reginelor Ungariei, care l-au arendat pe sume din ce în ce mai mari. După preluarea Transilvaniei de către austrieci la sfârșitul sec. XVII, aceștia au început să practice politica lor mercantilistă schimbând întreaga ordine medievală și aducând inovații în viața economică a Maramureșului, totul îndreptat spre mărirea profitului. Erariul a introdus reforme în exploatarea sării, introducând metoda de la Wielicka în locul tehnicii clopotului, colonizând populație specializată, prin așa numita colonizare inteligentă în orașele maramureșene (aceștia primeau gratuit pământ, 1 casă nouă, 2 boi, 2 cai, 1 vacă, căruță, plug, scutiri de impozite pe 10 ani, iar meșteșugarii au primit casa gratis), și prin colonizarea țipțerilor la Mokra Germană, Iasinia, Rahău și pe Valea Vasserului, precum și prin alte măsuri

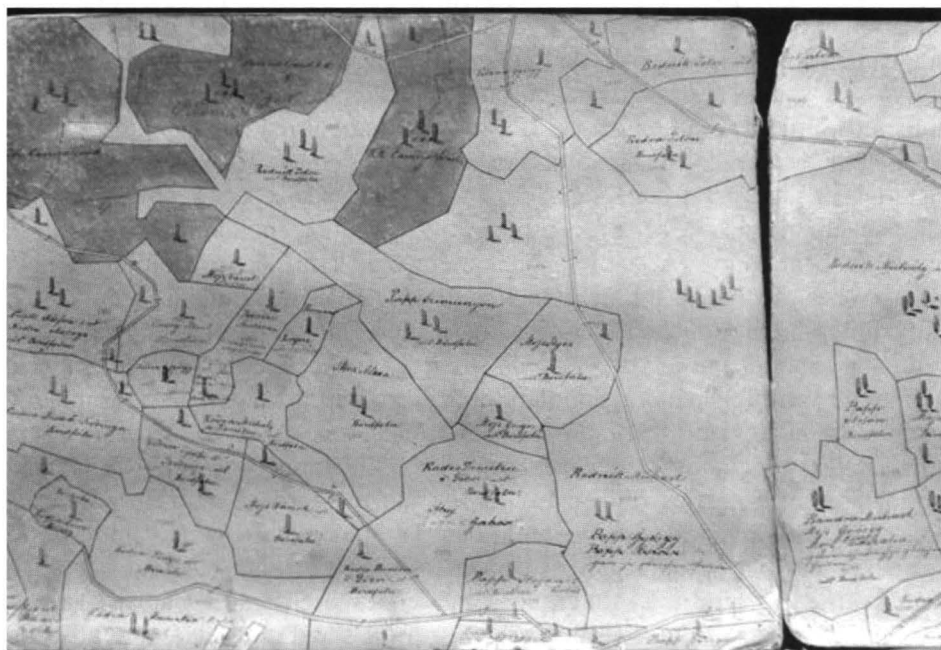
¹ Art. *Composesoratele*, *Gazeta Maramureșană*, Sighet, 05.dec.1924

² Balog Adalbert, Cel mai vechi regulament al comunității nobiliare din Dragomirești, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 7, Baia Mare, 2014, pag. 77-83

³ Andreica Ștefan, op. cit.

auxiliare menite să aducă profit, repararea drumurilor și deschiderea unor drumuri noi, înlocuirea treptată a transportului pe apă cu cel pe uscat, și mai apoi, din a doua jumătate a sec. XIX pe nou înființata cale ferată, care se termina la Sighet. etc.

Sarea a reprezentat principala sursă de venit și documentele menționează exploatarea ei din Evul Mediu, fiind arendată, precum și fenomenul contrabandei cu sare, care apare chiar în documentele emise de regii Ungariei. Mai mult, la 1715 austriecii au introdus obiceiul vizitării caselor pentru analiza contrabandei cu sare. Veniturile obținute erau variabile până la intrarea habsburgilor, care au reglementat treptat toate aspectele legate de exploatarea ei. Transportul pe apă era mai rentabil încă în 1745, dar treptat, a fost înlocuit de transportul pe uscat, motiv pentru care Fiscul a început, din a doua jumătate a sec. XVIII să facă planuri pentru croirea de drumuri noi dinspre Bucovina spre Galiția și în întreg Maramureșul (1804), spre Baia Mare și spre Satu Mare, iar din 1858 a căii ferate de stat. În prima jumătate a sec. XIX (1830-1850) au fost construite danele de la portul din Sighet.

S.J.A.N. Maramureș, 1859, Fragment din măsurătoarea cadastrală, care arată o parte dintre proprietarii din Sighet, privații sunt cu verde, iar Fiscul, este trecut cu maro (Camerai Fond)

Fiscul a construit locuințe pentru funcționari, pentru noii coloniști, biserici romano-catolice, școli în locurile cu populație colonizată, brutării de pâine pentru luntrași și plutași, cârciumi, măcelării, berării (1753-1754) achiziționând tutun, slănină, alimente, mori de făină, gater la Lunca, a Ocolului Silvic la Vișeu (1770), separat de Sighet. A mutat Oficiul sării și portul de la Bocicoi la Sighet în 1749, pentru eficientizare, mutând și pălincăria. Au fost construite moara și gaterul din Lunca la Tisa pentru pregătirea scândurilor

pentru corăbii. A fost terminat drumul sării spre Coștiui în 1750, s-a permis arendarea bunurilor regaliene din domeniul Bocicoi evreilor, lucru la care s-au opus satele și nobilii din Sighet, care doreau să le arendeze ei (1750). Din 1 Ianuarie 1775, prin Rudniansky s-a organizat Administrația camerală pentru Maramureș, s-a introdus o mașină de curățat Tisa (1780) etc.

Unele dintre cele mai mari construcții ale Fiscului au fost barajele pe ape, în vederea sprijinirii trecerii plutelor și ambarcațiunilor mai mari (în număr de 23, care adunau peste 2 milioane de metri cubi de apă), dintre care cel mai mare a fost construit pe Apșița. (la fel ca în Bucovina pe Prut). Tot în a doua jumătate a sec. XVIII au fost construite podurile de fier (Hust, Vadu Izei, Borșa, Receu, Rahău) etc., toate după același model, precum și contumănțele (locurile de pază la intrarea în comitat, importante mai ales în timpul epidemiilor) de la Iasinia și Borșa (1760), pentru evitarea intrării bolilor dinspre Galiția și Moldova. S-a organizat exploatarea apelor minerale (din Vișeu de Sus, Borșa, Borkut). În 1880 erau cunoscute 234 izvoare, cel mai cunoscut fiind cel de la Șuligu, unde exista chiar o baie, unde se făcea cură, cu loc pentru 10-15 persoane, altele fiind cunoscute doar de țărani și evrei, a exploatării pieilor de sălbăticiune. Apa de la Șuligul se vindea în sec. XIX ambalată în sticle, ce se vindeau cu 3 cr. la izvor, cu 12 la Sighet, cu 25 la Viena și cu 65 la Londra¹.

Unul din cele mai binecunoscute locuri din Maramureș în Evul mediu, domeniul sării din Maramureș, de la Coștiui, monopol regal, proprietate privată a reginelor Ungariei, a principilor Transilvaniei, a Fiscului austriac, a asigurat visteriei regale o importantă sursă de venit, iar din actele legate de exploatarea sării se pot deduce o serie de aspecte ale evoluției economice și sociale a întregului Maramureș. Aflăte în exploatare încă de la mijlocul secolului XIII, au fost o oază de bunăstare în comparație cu sărăcia generală a locuitorilor, exploatarea sării aducând venituri mari, deși unele păreri vorbesc de o exploatare ineficientă a rezervelor de sare. Conform părerilor lui Pál Engel o treime din venitul general al comitatului era asigurat de venitul sării². Sarea din Maramureș a devenit foarte importantă în Ungaria după 1435, deși era în proprietatea regalității maghiare încă de la sfârșitul secolului XIII, dar exploatarea ei nu a fost eficientă, cuburile tăiate diferit se vindeau la același preț, iar sarea sfărâmată era socotită deșeu; la 1454 se aprecia că venitul putea crește cu 20-25%, propunându-se vânzarea după greutate, care nu s-a putut impune însă³. Venitul din sare era la 1550, după reorganizarea Cămarii de sare din anii 1546-1548, situat între 14-17000 florini anual, crescând spre sfârșitul secolului la 21000 florini⁴. Vânzarea sării pe credit era una din problemele cu care se confruntau minele de sare din Maramureș, lucru ce determina o funcționare cu suișuri și coborâșuri.

Administrarea și exploatarea sării din Maramureș ridică câteva aspecte legate de transportul și vânzarea pe plan local și la export, pe seama visteriei

¹ Rudolf Bergner, *Das Wächterhaus von Suliguli und andere Karpathengeschichten*, Leipzig, 1885

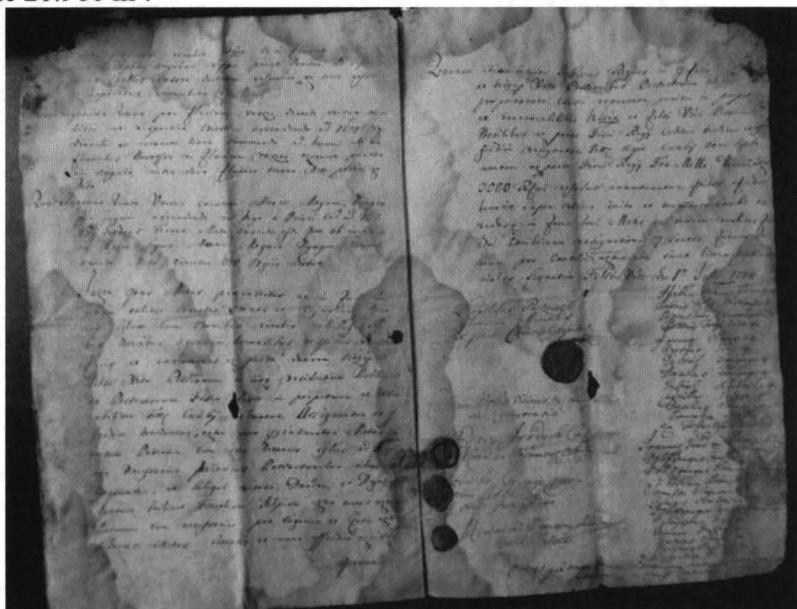
² Engel Pál, op. cit, pag. 249

³ Ibidem

⁴ Glück, pag. 67

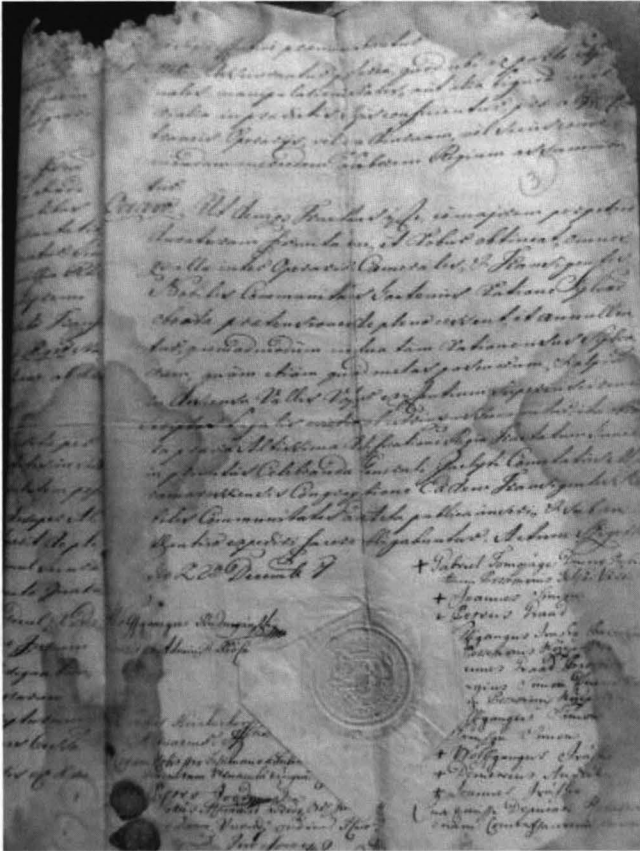
regale, la sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea, mai ales datorită unor râuri cu văi largi și a unor drumuri comerciale ce duceau spre regiunile din N-E¹. Unii istorici susțin teoria exploatării sării la suprafață de către populația românească de pe domeniul Coștiui, din vechime, lucru care nu poate fi regăsit în documente.

Sarea se exploata în zonă în mod cert în secolul XIV, de aici provenind cea mai veche mențiune scrisă a ocnelor din Maramureș (documentul din 29 noiembrie 1355). Nu există însă niciun suport documentar care să susțină afirmația că ocele de aici funcționau deja între secolele X și XIII. Exploatarea intensificată a rezervelor de sare de la Ocna Șugatag a început în anul 1777, ea fiind impulsionată și prin aducerea de către administrația austriacă, spre sfârșitul secolului XVIII, a unor mineri specializați, mulți de origine poloneză. În 1787 au fost deschise ocele Julianna, Anna și Elisabeta. Aceasta din urmă a fost inundată în 1856, iar în 1868 s-a surpat, pe locul ei apărând un lac. Din 1799 era în exploatare ocna Alberti (Albert), iar din 1802 ocna Mihail (Mihály). În anii 1803 și 1809 ocele părăsite au fost inundate și producția a scăzut drastic. În 1809 s-a deschis ocna Terezia, care a funcționat până în 1875. În 1821 a fost dată în folosință ocna Gavrilă (Gábor). Sarea a apărut aici la adâncimea de 23 m. Galeria sa principală avea lungimea de 340 m și existau și șapte galerii adiacente. În 1901, ocna a fost adâncită până la 107 m, teritoriul de exploatare fiind de 20.960 m².

1778, S.J.A.N. Cluj, Fond familial Mihalyi, nr. 89, Fragment din contractul dintre nobilii români și Fisc

¹ Alexandru Doboși, Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV-XV), Situația tăietorilor de sare și răzvrătirile lor contra nedreptății cămărașilor, în Studii și cercetări de istorie medie, Editura Academiei Republicii Populare Române, an II, Ianuarie-Iunie 1951

**1775, S.J.A.N. Cluj, Fond familial Mihalyi, nr. 89,
Fragment din contractul dintre nobilii români și Fisc**

Fiind bun public din banii sării au fost acordate subvenții pentru treburi publice, cruciade antiotomane, școli (Liceul reformat, Colegiul piarist, Colegiul iezuit din Cluj, cetăți (Nyalab, Oradea), și alte treburi publice.

Concluzionând, din scurta trecere în revistă a unor probleme legate de proprietate publică și privată, se pot deduce importante aspecte ale evoluției comitatului Maramureș, demersuri ulterioare urmând a clarifica pas cu pas aspecte mai puțin cunoscute ale istoriei acestui colț de țară.